

Nezapomenutelný frajer František Zahrádka

V začátku nového církevního roku, 15. prosince 2017, opustil tento svět ve věku 87 let skaut, člen protikomunistického odboje, kurýr, politický vězeň, šťastný manžel, věřící křesťan, představitel klubu K 231 a Konfederace politických vězňů, spoluzakladatel Muzea třetího odboje v Příbrami a Památníku obětem komunismu Vojna, filmový odborný poradce, milovník přírody, zvláště pak Šumavy, člověk oceněný řadou vyznamenání, kterému byl v roce 2007 prezidentem republiky propůjčen Řád Tomáše Garrigua Masaryka. Jméno tohoto nebojácného a obdivuhodného muže zní – František Zahrádka.

Nebudu zde psát klasický nekrolog, neboť František Zahrádka byl všeobecně známou osobností, a tudíž není obtížné obstarat si o něm dostatek informací. Rád bych ale vzpomněl na společné putování s Františkem, které jsme s ním a s fotografem Přemkem Fialkou uskutečnili začátkem listopadu 2012. Nápad vznikl při jednom z „výstupů“ do kostela.

V Příbrami jsme žili kousek od sebe, a tak se občas stalo, že jsme se v nedělním ránu potkali cestou na bohoslužby. František mířil do katolického sv. Vojtěcha a já do husitského sboru Mistra Jakoubka ze Stříbra. Oba kostely, které spolu sousedí, jsou součástí sakrálního trojlístku Březových Hor, proto ten „výstup“.

S Františkem jsme se znali, už dříve jsem jeho příběh natáčel a zpracovával pro různé instituce včetně ÚSTR. A tak nás napadlo, že bychom společně mohli projít a zdokumentovat jeho převaděčskou trasu do Bavor, vedoucí kolem dnes již pověstného patníku číslo 16. František provedl po listopadu 1989 kolem Poledníku mnoho přátel a známých, ale auten-

František Zahrádka při cestě k Poledníku na Šumavě

Foto: Přemysl Fialka

tický záznam z těchto cest dosud neexistoval.

Náš „den D“ nadešel 2. listopadu 2012. Když jsme ráno dvaosmdesátiletého Františka nakládali v Příbrami do auta, ležel na Šumavě snít. Však nám také naše společná kamarádka Alenka Šimánková z Národního archivu kladla na srdce, abychom byli opatrní. Cestou na Šumavu jsme nemohli vynechat Památník obětem komunismu Vojna.¹ Kdo zažil Františkovo zasvěcené povídání o lidech a táborech, ve kterém sám prožil v druhé polovině 50. let část trestu, nejspíš cítí, že nám bude jeho nadšení mezi dráty chybět. Ani z Lešetic jsme ještě nepokračovali přímo k převaděčské trase – před Rejštejnem jsme odbočili na Kašperské Hory, abychom na hřbitově ve Stachách navštívili hrob Františkovy manželky Marie. Tahle

milionová ženská, jak sám říkával, stála po jeho boku celých 33 let až do své smrti. Při zapalování svíčky a krátké modlitbě jsme tak měli příležitost zažít nepomíjející niternost vztahu dvou lidí.

Po uctění památky brigádního generála Josefa Bartíka, jenž je coby místní rodák pochován na tomtéž hřbitově,² jsme se vrátili do Rejštejna. Následovalo krátké zastavení na kamenném můstku přes Otavu směrem na již zaniklé Přední a Zadní Paště, Stodůlky a Velký Bor. Zde začalo kolem poledne naše pěší putování. Na křižovatce mezi Srním a Prášily nám František popisoval, proč si pro svůj třetí a čtvrtý přechod zvolil novou trasu přes hraniční horu Poledník. V létě 1949 touto cestou, která v podstatě kopírovala starou pašeráckou stezku, uskutečnil dva úspěšné pře-

1 František Zahrádka neměl rád, když se název zkracoval na Památník Vojna.

2 Generálu Josefu Bartíkovi (1897–1968) byla společně s dalším rodákem, brigádním generálem Václavem Kalinou (1896–1946) na náměstí v podhorské obci Stachy odhalena po roce 1989 pamětní deska.

chody. Při prvním z nich byl okolnostmi donucen odejít do Bavorska, kde navázal kontakty s americkou CIC a začal pro ni pracovat jako kurýr.

Čekali nás přibližně 20 kilometrů zmrzlým a zasněženým terénem ke státní hranici a zpět. Zálesák František šel s žebřadlem přes rameno v pořádných vysokých botách, maskáčích a vojenské bundě, zato Přemek v džínách a černých mokasínech... S sebou jsme měli pouze kameru a fotoaparáty. Na rozhraní cest jsme vždy zastavili a natáčeli Františkovy vzpomínky na místa, kterými jsme právě procházeli. Asi po třech hodinách jsme se dostali na vzdálenost jeden a půl kilometru od vrcholu Poledníku. V tomto místě jsme se odklonili z cesty a směřovali vlevo lesním průsekem přímo ke státní hranici. Sníh místy dosahoval několik desítek centimetrů, překonávat jsme museli spadlé kmeny stromů. František podotknul, že v roce 1949 pro něj absolvování cesty byla sranda (to nyní tak úplně nebyla, běžky by se cestou dolů hodily). Asi po dvou kilometrech jsme přesto dorazili k hraničnímu patníku č. 16. *Sílu mi tady vždycky dodávala výchova mého táty, který za tuhle republiku bojoval na italské frontě, a hlavně výrok mojí babičky z roku 1942: „Každej lotr špatně skončí.“ Podívejte se, jak dopad Hitler, Stalin nebo Gottwald. A já cítím hluboké zadostiučinění, že tady stojím a můžu ten můj patník poplácat, konstatoval bez nostalgie dvaosmdesátiletý kurýr. Nezbytný*

telefonát Alence Šimánkové nemohl chybět. A protože se začalo stmívat, příliš jsme se nezdržovali a kookali jsme se co nejdřív dostat dolů.

K autu jsme scházeli už za tmy, po mnoha hodinách téměř bez jídla. Šli jsme pomalu. Nabízenou pomoc František odmítal, byl zvyklý rvát se i po roce 1989. Své dušičkové putování jsme zakončili v hospůdce. Ještě před jídlem jsme si s Františkem objednali slivovici, kterou odborně prokloktal, nežli ji polknul. To zaujalo vedle sedící děvčata. Poté co jsme jim povyprávěli, jak tenhle chlapík nikdy nezatahoval roletu nad životem a co

má dnes v nohách, obě mu na papírové prostírání vytvořily poděkování, které doprovodily pořádnou pusou, v kontextu dneška bych řekl až genderově nevyváženou. O druhou si řekl František při odchodu.

Přemek náš výstup označil za největší sportovní výkon svého života. To ještě kouřil a netušil, že právě v těchto dnech bude muset v Motole zabojovat znovu, abychom si při lázeňské rekonvalescenci v Poděbradech mohli vítězně připít. Takže díky, chlapi. Bylo a stále je mi milé s takovými frajery spočinout.

Martin Jindra

František Zahradka a Přemek Fialka

Foto: Martin Jindra

Nenechat se ztročit prolhanými dějinami

Zemřel Arsenij Roginskij, zakladatel sdružení Memorial

Odseděl si čtyři roky v sovětských táborech za otevřený přístup k historii. Snahu co nejvěrněji mapovat minulé události to v něm ale nepotlačilo. Naopak. Ještě koncem 80. let byl u zrodu hnutí Memorial, které od té doby neúnavně popisuje sovětské represe. Vedl jej posledních 20 let a znovu musel

čelit neúprosným tlakům ruského státu. Nevzdal se. Podlehl až na sklonku loňského roku v boji s těžkou nemocí. Arsenij Roginskij zemřel 18. prosince ve věku 71 let.

Ta zpráva koncem loňského prosince doslova zaplavila ruský internet a sociální sítě. Mnozí jsme ji už delší

dobu čekali – nebylo tajemstvím, že se již rok léčil v Izraeli a povzbudivé zprávy odtud nepřicházely. Stejně to byl ale docela šok. Arsenij Roginskij byl živoucí legendou, jeho přítomnost v Memorialu propojovala atmosféru sovětského disentu a otců zakladatelů sdružení z dob perestrojky v 80. letech se současností, s novou

generací a novými technologiemi, netušenými možnostmi, zarámovanými paradoxně myšlenkovým návratem ruské společnosti do dob nesvobody.

Roginskij byl duší Memorialu, ztělesňoval jeho kontinuitu, formuloval jeho myšlenkový základ i obecně problematiku pohledu na sovětské dějiny v dnešním Rusku. Jeho role se zdála být naprostou samozřejmostí, na kterou si mnozí zvykli. Až teď, když navždy odešel, se s náhlou intenzitou ukazuje, že to samozřejmost nebyla. Ač se na setkáních a při práci choval naprosto normálně a „obyčejně“, mluvil s jemným až ironickým humorem i věčnou cigaretou v ústech, jeho osobnost byla mimořádná. A bude nám mimořádně chybět.

Čtyři roky lágrů

Životní směřování Arsenije Roginského se formovalo odmalička. Narodil se v roce 1946 ve vyhnanství, v odlehklém městě Velsk v Archangelské oblasti na severu evropského Ruska. Jeho otec tam byl poslán jako nepřátelský element, v roce 1951 byl podruhé zatčen a zemřel v leningradské

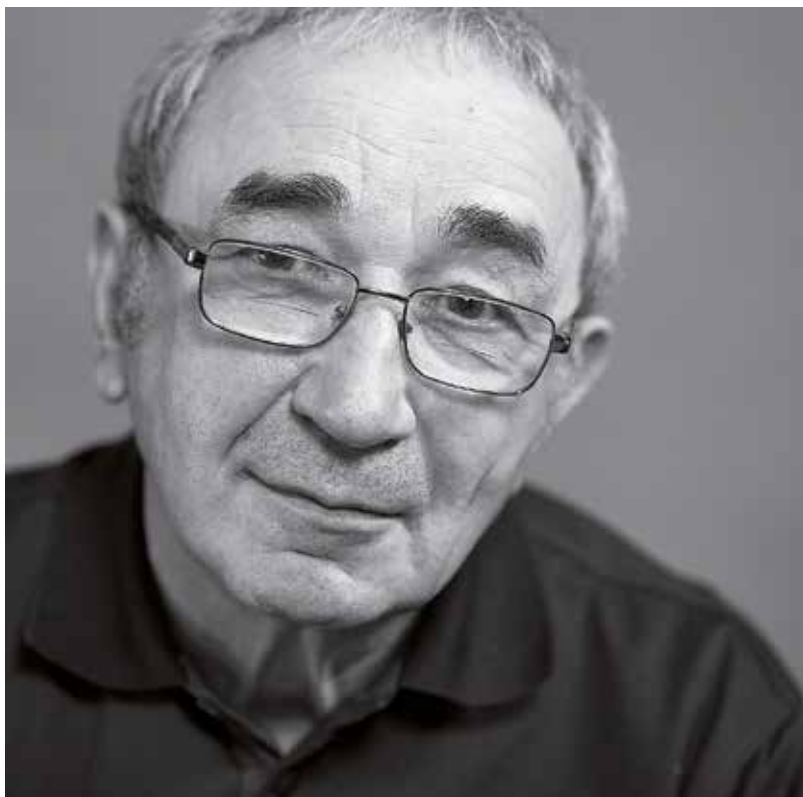

Foto: Tomasz Kizny

Arsenij Roginskij v pracovním táboře, 1982

Foto: archiv Memorial

věznici. Rodina se o tom dozvěděla až o čtyři roky později, kdy se mohla z vyhnanství vrátit do Leningradu.

Arsenij počátkem 60. let studoval historii v estonském Tartu, v té době možná nejvíce antisovětském městě v celém SSSR (dá-li se to tak vůbec v sovětských podmínkách říci). Byl jedním z oblíbených žáků světoznámého sémiotika a kulturologa Jurije Lotmana, jeho spolužáky byli budoucí disidenti Gabriel Superfin či Nikita Ochotin. Aby se pokud možno vyhnul vlivu marxismu-leninismu, rozhodl se studovat dějiny 18. století.

Při pátrání v archivech začal opatrně zjišťovat, jak by bylo možné dostat se k dokumentům 20. století. Nebyl „sovětským“ historikem, naopak stál u zrodu nezávislé historické vědy v SSSR. Ani se nechoval antisovětsky, spíše nesovětsky. Nepublikoval

v sovětských historických časopisech, místo toho založil s několika přáteli podzemní almanach *Pamjat' (Paměť)*, jediné odborné periodikum vydávané v sovětském samizdatu. V letech 1976–1982 vyšlo celkem pět čísel, pro něž Roginskij tajně shromažďoval dokumenty. *Věděli jsme, že nás nezajímá skrz naskrz prohraná historie, ale ta jiná, reálná, jejíž stopy jsou skryty v nepřístupných státních archivech,*¹ vzpomínal později na toto období.

Mezi jeho přátele patřila také Natálie Gorbaněvská, jedna z účastnic památné demonstrace proti okupaci Československa na Rudém náměstí 25. srpna 1968. Ta začala na jaře téhož roku vydávat samizdatovou *Chroniku tekoučích sobytij (Kronika současných událostí)*, do níž Arsenij Roginskij aktivně přispíval v průběhu 70. let.

1 RAČEVA, Jelena: Jago Memorial, Novaya gazeta, 18. 12. 2017 – viz <https://www.novayagazeta.ru/articles/2017/12/18/74969-ego-memorial>.

Jeho činnost ovšem nezůstala utajena před KGB. Od roku 1977 byl sledován a podstoupil několik domovních prohlídek. V roce 1981 si jej předvolali a nabídli mu okamžitě vystěhování do ciziny. Nucenou emigraci však Roginskij odmítl: *Samotná myšlenka na odjezd mi byla protivná téměř fyzicky.*² Zatkli ho o deset dní později a obvinili z falšování vědeckých doporučení potřebných ke studiu v archivech. Roginskij to odmítl a u soudu se hájil s tím, že sama podstata takových doporučení je nezákonná. Byl odsouzen na čtyři roky, které si odseděl v táborech v Republice Komi a v Murmanské oblasti. Dostal se tak do soukolí sovětských pracovních taborů, tak jako jeho velký vzor Varlam Šalamov, jehož *Kolymské povídky* si později při svých cestách po světě pořádkem vozil s sebou.

Od euforie po rozpad SSSR...

Na svobodu se vrátil v roce 1985, tedy s nástupem Gorbačova a perestrojky. Věci záhy nabraly rychlý spád. Po uvolnění cenzury vznikla v roce 1987 skupina Memorial, jejímž cílem bylo postavit památník obětem stalinových represí v Moskvě. Postupně z ní vzniklo mohutné hnutí, které se sbíralo 50 tisíc podpisů na podporu památníku – to bylo občanské vzepětí do té doby naprosto nevídané. V roce 1989 se tomuto hnutí podařilo získat oficiální registraci, a tak vznikl Memorial a jeho nezávislé pobočky (celkem jich je skoro 80) po celém Rusku i v zahraničí. Jeho členové pátrají v archivech, sbírají svědectví lidí a vše vyrcholilo přijetím zákona o rehabilitaci obětí politických represí v roce 1991, v předvečer rozpadu Sovětského svazu. To byl výsledek práce mnoha lidí, ale v pozadí každé

této iniciativy bylo možné najít Arsenije Roginského. *Byl pro nás duší, motorem a mozkiem*, vzpomíná Alexandr Čerkasov, předseda lidskoprávní skupiny Memorialu, *to on byl tím společným jmenovatelem. Stejně tak pro vznikající občanskou společnost, pro zrození demokratického Ruska, pro celé lidskoprávní hnutí.*³

Kolaps Sovětského svazu přinesl v ruské společnosti obrovské změny a své místo v ní musel hledat i Memorial. Podle Roginského se počátkem 90. let názory na další směřování celého hnutí silně rozcházel: *Jedni nám nabízelí stát se výzkumným ústavem, druzí zas chtěli z Memorialu udělat politickou stranu. Od těchto možností jsme se ale jasně distancovali.*⁴ Memorial zůstal nezávislým hnutím s mnoha pobočkami, z nichž největší je moskevský Mezinárodní Memorial. Od roku 1996 pak Arsenij Roginskij stál v čele celého vedení tohoto širokého společenství.

Jako hlavní cíl si po rozpadu SSSR Memorial vytkl *účast na obnově historické pravdy o zločinech totalitních režimů proti lidskosti, o nezákonných a teroristických metodách státní vlády, zkoumat jejich příčiny a následky*⁵. Sám sebe označoval za sdružení „historiko-vzdělávací“, k čemuž záhy přibyl i výraz „lidskoprávní“. Jak Roginskij objasňoval, *téměř hned začalo být jasné, že není možné zabývat se pouze minulostí, aniž bychom současně kladli odpor nejružnějším totalitním, protiprávním tradicím a tendencím v současnosti.*⁶

... a k prohrám v současné Rusku

Snahou Roginského i celého Memorialu bylo zmapovat a pojmenovat sovětské represe jako neoddelitelné součásti tehdejší politiky Sovětského

svazu. V tomto svém směřování se Roginskij za éry Vladimira Putina a jeho revizionistického přístupu k historii ovšem dostal do situace, kdy byl stále častěji vnímán jako nositel názoru odmítajícího státní pohled, jdoucího proti zájmům ruských obyvatel.

Podle Arsenije Roginského bylo období od roku 2000 dobou návratu k černobílému vnímání historie. *Je to doba obhajoby všech zločinů, jako je kolektivizace nebo Velký teror, vítězství ve Velké vlastenecké válce. Je to znovuzrození starých stereotypů o tom, že my jsme dobří, Západ špatný a uvnitř je pátá kolona. [...] Je to takový základní stereotyp stalinismu, který se udržel po smrti Stalina, lehce odvál v 90. letech a po roce 2000 se silně obrodil. Co může státní moc dělat s tímto stereotypem? Chce-li vytvořit demokratickou zemi, může s ním bojovat. Anebo ho může naopak podporovat. Dnešní stát si vybral cestu podpory tohoto stereotypu.*⁷

Arsenij Roginskij toto směřování ruské společnosti v bilančním zamyšlení k 25 letům činnosti Memorialu v lednu 2014 považoval za prohru: *Vnímání minulosti, kterou se zabýváme, jako zločinu vykonaného jmenovitě státem proti lidem, se nestalo masovým. Lidé si pamatují oběti, uctívají jejich památku, ale lidé (ve své většině) nejsou připraveni odpovědět na otázky jako „Čí jsou to oběti?“, „Kdo je zločinec?“. Pokud jsou to oběti státu, pak to znamená, že náš stát byl zločinným. Ale jak přijmout tuto myšlenku při naší věčné sakralizaci státu?! Je to těžké, téměř nemožné. Opakuji, že masovou se tato myšlenka nestala.*⁸

Jsou nuceni nás trpět

Podle Roginského však byl i po 25 letech stále důležitý fakt existence zákona o rehabilitaci, který kdysi

2 Tamtéž.

3 Tamtéž.

4 „Čto takové Memorial“, rozhovor s Arsenijem Roginským, Colta.ru, 31. 1. 2014 – viz <http://www.colta.ru/articles/specials/1872>.

5 Stanovy Mezinárodního Memorialu přijaté 19. 4. 1992 – viz <http://old.memo.ru/uploads/files/62g.pdf>.

6 „Čto takové Memorial“, rozhovor s Arsenijem Roginským.

7 Tamtéž.

8 Tamtéž.

sám pomáhal prosazovat: *Samotná existence tohoto zákona je důležitým faktorem působení na vědomí společnosti. Pravda, sice jsme nezmohli, ale mohlo být i hůře. Ano, státní moc nás nemiluje a nazývá nás všelijak. Přesto jsou nuceni nás trpět, občas brát náš názor v potaz, a to je ne úplně malý výsledek naší práce.*⁹

Výsledek celoživotní práce Arsenije Roginského opravdu není malý. Je obrovský. A to nehledě na poslední vývoj v Rusku, které na seznam zahraničních agentů před rokem nakonec zařadilo i Mezinárodní Memorial. Roginského odkaz, přirozená autorita, lehkost, s jakou formuloval

myšlenky a dokázal vystihnout podstatu každé epochy, v níž žil, budou nadále ovlivňovat svobodné společenství v dnešním Rusku. A to nejen Roginského vrstevníky.

Jednou z jeho největších zásluh byla schopnost přitáhnout do Memorialu, k tématu zkoumání a dokumentace sovětských represí, celé nové generace. Vždyť páteř pracovníků dnešního Memorialu v Moskvě tvoří lidé kolem třiceti let, kteří se nebojí nových technologií, připravují skvělé webové a interaktivní projekty. Nedávno zveřejnili doplněnou online databázi s více než třemi miliony jmen perzekvovaných (je v ní i tisícovka Čechů),

díky tzv. crowdfundingu jsou schopni realizovat a financovat Roginského nápady (jako např. akce Navrácení jmen, kdy se veřejně čtou jména obětí sovětského teroru), jsou plni dalších a dalších nápadů, jak s vlastní historií pracovat.

Odkaz Arsenije Roginského tak bude žít dál a určitě se dočká i nových, lepších časů. A v těch dnešních nás může inspirovat svou odvahou, výdrží a vírou ve smysl boje za nezkrácenou historii.

Štěpán Černoušek

Publikováno 21. 12. 2017 na blogu autora na Aktuálně.cz

In memoriam P. Ing. Jana Roba, SDB (1914–2018)

Dne 3. ledna 2018 zemřel ve věku 103 let nejstarší člen salesiánské řádové komunity u nás i ve světě, P. Ing. Jan Rob, SDB. Jeho život, stejně tak jako životy jeho spolubratří, byl výrazně ovlivněn nacistickou a především komunistickou totalitou.

Narodil se 17. prosince 1914 v rodině středoškolského profesora. Do pěti let vyrůstal v podstatě bez otce, který v řadách Jaroslavem Haškem později proslaveného českobudějovického pěšího pluku č. 91 bojoval v zákopu 1. světové války. V roce 1919 se rodina stěhovala do slovenského Lučence, kde otec v meziválečném období působil.

Po vychození obecné školy Jan Rob vystudoval gymnázium v Bratislavě a následně elektrotechniku na Českém vysokém učení technickém v Praze, kde získal v roce 1938 inženýrský titul. Poté začal učit na průmyslové škole v Bratislavě a po krátkém intermezzu vojenské prezenční služby v Brně, kde jej zastihla okupace českých zemí a vyhlášení slovenské „nezávislosti“, vstoupil

P. Jan Rob, SDB, v březnu 2016

Foto: Jiří Plachý

v roce 1940 do salesiánského řádu. Noviciát strávil v Ořechevě a rok před skončením války složil věčné sliby. Po osvobození vystudoval řádový kněžský seminář v Oseku u Duchcova

a 20. června 1948 byl litoměřickým biskupem ThDr. Štěpánem Trochtou, SDB, vysvěcen na kněze.

Primici sloužil v kostele sv. Jana Křtitele v Roztokách, kde tenkrát

⁹ Tamtéž.

P. Ing. Jan Rob, SDB, na fotografii z vězeňského spisu, 1957

Foto: NA

žila jeho rodina. Následně působil jako katecheta v Brně-Žabovřeskách. Během akce „K“ zaměřené proti mužským řeholním řádům byl v dubnu 1950 komunistickým režimem nezákonně internován v Oseku a v říjnu téhož roku povolán k výkonu základní vojenské služby u Pomocných technických praporů (PTP), odkud byl propuštěn až po třech letech a třech měsících, v prosinci 1953.

Po návratu do civilu stanul na jaře 1954 v čele tajné salesiánské komunity v Praze. V té době pracoval v Elektromontážních závodech. V říjnu 1957 byl v rámci zátahu státní moci proti tajným řeholním společenstvím zatčen a odsouzen na tři roky nepodmíněně. Vězněn byl v Opavě a v Praze na Pankráci. Na svobodu se dostal až v rámci květnové amnestie v roce 1960, nedlouho předtím, než si celý trest odpykal.

Není bez zajímavosti, že v padesátých letech byli politickými vězni komunistického režimu také jeho otec Jan Rob a manžel jeho sestry Josef Hovad-Horský. Jednalo se o případ tzv. České legie, jedné z mnoha ilegálních skupin, jejichž činnost byla vyprovokována agenty StB. Ti zneužili odhodlání některých občanů Roztok, městyse ležícího asi 10 kilometrů

severně od Prahy, kde KSČ získala během voleb v roce 1946 podstatně méně hlasů, než byl její celorepublikový průměr, bojovat proti novému režimu. Impulzem k této akci, vedené u StB pod krycím označením „Roztoky“, byl úspěšný odchod tamního občana a bývalého stíhacího letce čs. zahraniční armády na Západě Viktora Kašíka přes hranice.

Jan Rob starší, který byl před únorem 1948 poslancem místního národního výboru za Čs. stranu lidovou (cílem „České legie“ mělo být v případě převratu nebo intervence Západu ovládnutí roztocké radnice), byl v rámci procesu se svými údajnými spolupracovníky v roce 1949 odsouzen na tři roky do vězení. Nejvyšší soud mu trest ještě o rok zvýšil. Josef Hovad-Horský byl ve stejném procesu v první instanci odsouzen na pět let. Po odvolání státního prokurátora byl i jemu trest zvýšen, a sice o dva roky.

Oba si své tresty odpykali. Jan Rob starší zemřel v roce 1967 v Roztokách. V té době zde žil i jeho syn, který po propuštění našel nekvalifikované manuální zaměstnání v místním Výzkumném ústavu antibiotik a biotransformací. V roce 1968 byl Janu Robovi ml. vrácen tzv. státní souhlas s výkonem duchovenské služby (ne-

zbytný formální předpoklad k tomu, aby mohl duchovní vykonávat své funkce a nedostal se do „střetu“ se zákony socialistického státu). Nastoupil do farní správy v severočeských Teplicích.

V té době se zdálo, že by po 18 letech mohly konečně i řeholní řády vystoupit z ilegality a jejich existence bude státem tolerována. Jan Rob se spolu s dalšími salesiány na tuto možnost během pobytu na teplické faře intenzivně připravoval. K obnově činnosti řádů však v důsledku nástupu normalizace nedošlo. V Teplicích vydržel Jan Rob do roku 1972, kdy byla neformální místní salesiánská komunita rozeznána a on sám byl přeložen jako administrátor děkanského úřadu do České Kamenice, kde zůstal až do změny státoprávních poměrů v listopadu 1989.

V roce 1990 v Teplicích konečně došlo k ustanovení salesiánské komunity a Jan Rob se po skončení své práce v českokamenické farnosti v roce 1991 velmi aktivně zapojil do jejího budování a do pastorační práce. Zůstal v Teplicích další více než čtvrtstoletí a tam se také jeho život počátkem letošního roku završil.

Jiří Plachý